

Радослав РАСПОПОВИЋ*

ИСТОЧНА ОБАЛА ЈАДРАНА ОД МИРА У КАМПОФОРМИЈУ ДО БЕЧКОГ КОНГРЕСА

ABSTRACT: *After the Treaty of Campo Formio, under the influence of the ideas of the French Revolution, national liberation-type movements emerged on the East Adriatic coast. Their influence can be seen regarding the circumstances in the Bay of Kotor and its relations with Montenegro. They also resulted in attempts at implementing the idea of unification, but also of national liberation on the wider territory of the East Adriatic.*

KEY WORDS: *Mediterranean, Eastern Adriatic Coast, Republic of Venice, Napoleonic Wars, Montenegro, The Bay of Kotor, Russian Navy, Peter I Petrovic Negos.*

Тема која је предмет наше пажње: *Јадранско заједништво. Међународни односи и заједнички културно-историјски коријени нашег мора*¹, својим насловом указује да је ријеч о стављању у фокус пажње веома значајног питања из историје дијела Медитерана, јадранског басена, посебно важног за европску историју. Посматрана у контексту вјековима дуге прошлости Медитерана, задата тема свакако није посве нова. Несумњиво је, ипак, да је формулисањем наведеног проблемског оквира, стављањем акцента на јадранско заједништво и заједничке културно-историјске коријене друштвеног живота на обалама Јадранског мора, направљен простор за освјетљавања многих нових аспеката који у досадашњој историографији о Медитерану, или његовим морима, нијесу увијек посебно анализирани, или је то чињено само у фрагментима.

* Аутор је научни савјетник у Историјском институту Универзитета Црне Горе, Подгорица.

¹ Тему пројекта: *Јадранско заједништво. Међународни односи и заједнички културно-историјски коријени нашег мора*, изворно је дефинисало међународно удружење „Европски идентитет“ из Сан Марина.

Историја Медитерана и до сада је заокупљала пажњу бројних истраживача, па су током друге половине XIX или почетком XX вијека написани бројни радови. Неки од њих, у првом реду двотомна публикација Фернана Бродела², изашли су из уобичајених истраживачких модела и поставили нове стандарде у изучавању прошлости, не само Медитерана. О чему је ријеч објаснио је сам аутор, осврћући се на велики број публикација његових претходника уз примједбу да та „маса публикација засипа истраживача као киша пепела“, и да „превише тих студија говоре језиком прошлости“, те да су“ незанимљиве (су) и као наслови“³ У њима нема „ширине живота у покрету, већ њих занимају поступци кнежева и богаташа, а та је прах различитих згода који немају ништа заједничко са моћном лаганом историјом каква нас занима“⁴.

Мада тема нашег рада, и расположиви простор, не дозвољавају било какав покушај методолошког слиједа Броделовог начина реконструкције прошлости, ипак и даље актуелна свјежина његових мисли и научног приступа, заслужују да их се подсетимо.

У историографском смислу ријеч је о различитим периодима и збивањима кроз које је током историје пролазио Медитеран, а заједно са њим, или мање или више издвојено, и источна обала Јадрана. Свакако да је познавање историје тих дешавања пут за писање „лагане историје“⁵ источне обале Јадрана, од мира у Кампоформију до Бечког конгреса.

И управо због још увијек актуелне иновативности научног садржаја Броделовог дјела, чини нам се цијелисходним да казивање о нашој теми започнемо подсећањем на нека од његових основних методолошких полазишта која се тичу *везе историје и простора*. Јер, како је Бродел написао још давне 1947. у предговору првом издању својог двотомног дјела: *Mediteran i mediteranski svijet u doba Filipa II*: „Медитеран

² Fernan Brodel, *Mediteran i mediteranski svijet u doba Filipa II, Tom I*, Podgorica-Beograd 2001.

³ Исто, 14.

⁴ Исто, 14.

⁵ Бродел је своје двотомно дјело: *Mediteran i mediteranski svijet u doba Filipa II*, методолошки подијелио на три дијела. У првом говори о: непокретној историји, о човјеку и његовим односима са средином која га окружује, она лагано протиче и мијења се, често је саздана од сталних враћања, од циклуса који непрестано изнова започињу. Затим, се као сљедећи слој издваја „историја лаганог ритма, рекло би се слободног ритма; могла би се назвати – кад израз не би био сувише удаљен од свог пуног значења – *друштвена историја* или историја група и окупљања“. На крају он говори о традиционалној историји, која представља трећи дио његове књиге: „историји с размерама не човека, већ индивидуе, то је догађајна историја Пола Лакомба и Франсоа Симијана – то је оно кретање на површини - таласи које плима подиже својим моћним кретањем“. Исто, 16.

чак није чак *једно* море, већ „комплекс мора“, мора затрпаних острви-ма, испресецаних полуострвима, окружених разуђеним обалама⁶. У вези са тим на почетку првог дјела своје књиге он је још јесније иста-као да је простор Медитерана „барем двострук“⁷. Јер „њего најприје чине низ збијених, планинских полуострва, испресецаних равницама од суштинске важности – Италија, Балканско полуострво, Мала Азија, Северна Африка, Либериско полуострво“⁸. А онда је констатовао да је: „Медитеран много више него нека јединствена водена маса“, то јест да је ријеч о „комплексу мора“⁸. Мисао коју даље слиједи Бродел упућује на „две сцене – полуострва и мора“, које је нужно посматрати: „да би утврдили опште услове људског живота, ... али које нису довољне.“⁹

Зато можда треба додати и трећу сцену, која се по природи ст-вари до извјесне мјере сама по себи подразумејева, а тиче се каракте-ра и степена прожимања полуострва у мору и обала са копном, у об-ласти друштвених и културних веза народа за које су они били живот-на средишта. Њу би могли саткати од Броделових мисли: „да је живот Медитерана помешан са копном, поезија (је) више него допола сељач-ка његови морнари (су)тежеци;“, да је то: „море маслина и виногра-да једнако као и оно уских бродова на весла или заобљених трговач-ких лађа“¹⁰. Тако долазимо до сажетог исказа, на коме је базиран наш рад, да се историја источне обале Јадрана не може одвојити од историје Медитерана, а посебно не: „од копна које га окружује, као што се ни глина не одваја од руку занатлије који је обликује“¹¹.

То опет отвара дилему да ли је, ма колико била тачна, лијепо са-општена мисао да је море: „онако како се може видјети и волети, најзна-чајнији могући документ о његовом минулом животу“, довољна тач-ка ослонца да би објаснили збивања на једном његовом дијелу. Из угла класичних историографских анализа, неопходно је објаснити још много тога из перспективе „непокретне“ или „традиционалне“ историје кроз коју је источна обала Јадрана прошла. На њој су при томе остајали тра-гови различитих епоха и држава, односно различитих цивилизација и култура.

Несумњиво је да традиционални историографски приступ под-разумијева да се историјски процеси, догађаји и личности смјесте у одговарајући историјски контекст. То значи да треба да се от-

⁶ Исто, 13.

⁷ Исто, 25.

⁸ Исто.

⁹ Исто.

¹⁰ Исто, 13.

¹¹ Исто.

крије унутрашњи смисао друштвеног живота, односно по Берђајеву „унутрашња душа историје“. Но, то разумијевање у оквиру простора и времена „душе историје“ отвара и питање о цивилизацији или цивилизацијама Медитерана.¹² То је свакако предуслов да би се говорило о јадранском заједништву или заједничким културно-историјским коријенима на Јадрану. Николај Данилевски¹³, Освалд Шпенглер и Роналд Тојнби узимају цивилизацију као „основну историјску јединицу“, али је тумаче на различите начине.¹⁴

Но, да се не бисмо сувише удаљавали од наше теме, подсетићемо на другу студију Фернана Бродела: *Историја цивилизација: прошлост објашњава садашњост*¹⁵. То сматрамо корисним јер се из ње види да Бродел под појмом цивилизације подразумева: „скуп културних црта, појава које обухватају целину живота, али скуп који поред традиционалних схватања историје увек има своје посебне историје – историју језика, књижевности, историју наука, уметности, историју права, обичаја, технике, веровања, религије, свакодневног живота...“¹⁶

Свакако да се постојање многих од ових измијешаних елемена појма *цивилизација*, као основе јадранског заједништва, подразумева. Но и поред тога и на Источној обали Јадрана дешавало се мноштво разнородних историјских збивања, уско везаних са морем или копном, који су на другачији начин, својом историјском озбиљношћу, утицали на облике суживота и природу видова заједништва. Ти односи били су засновани не само на класичним цивилизацијским вриједностима већ и догађајној историји, „плими која подиже море“, а то значи са ритмом ратних збивања на Јадрану (у насловљеном периоду), гдје се некада осим ратног савезништва, као оквира који повезује барем двије од земаљам

¹² Да напоменемо да се појам цивилизација у модерном значењу јавио у XVII вијеку, а да су притом његова тумачења била различита: „оно што је у француској средини изражавао појам ‚цивилизација‘, у њемачкој је био култура, с тим што је у немачкој мисли појам ‚цивилизација‘ означавао технички напредак а ‚култура‘ духовни; од средине 19. века ‚цивилизација‘ и ‚култура‘ прелазе у множину, што је значило одрицање од једне цивилизације која је била идеал“. Видјети: Славенко Терзић, *О сусрету или сукобу цивилизација на Балкану*¹⁶, у зборнику: *Сусрет или сукоби цивилизација на Балкану*, Београд 1998, 14.

¹³ Николај Данилевски, *Русија и Европа*, Београд 1996, 106.

¹⁴ Док је цивилизација „код Данилевског ‚културно-историјски тип‘, код Шпенглера ‚култура‘, Тојнби даје ‚религији‘ централно мјесто у својој историјско-филозофској концепцији, истичући, ипак, да није довољан критеријум за разграничење цивилизација“. Фернан Бродел, *Историја цивилизација: прошлост објашњава садашњост*, у *Списи о историји*, Београд 1992, 320, 325.

¹⁵ Фернан Бродел, *Историја цивилизација: прошлост објашњава садашњост*, у *Списи о историји*, 305-369.

¹⁶ Славенко Терзић, *О сусрету или сукобу цивилизација на Балкану*¹⁶, у зборнику: *Сусрет или сукоби цивилизација на Балкану*, 14.

сукобљених са другим државама, уплићу и заједнички задаци: циљеви национално-ослободилачке борбе.

I

Свакако да су *историјско-културни темељи* јединства источне обале Јадрана постављени у вријеме вишевијековног постојања Млетачке републике, тј. града републике Венеције, која се временом проширила у најмоћнију државу Медитерана. Желећи да се бави трговином између Истока и Запада, у почетку је била под влашћу Византије. Венеција се у IX вијеку ослободила политичког утицаја Византије. Пошто је војно ојачала, њени покушаји да загосподари Далмацијом завршени су успјешно 1018.¹⁷ Осим што је 1082. добила трговинске повластице, Византијско царство дало јој је на управу и Истру и Далмацију.

Статус највеће поморске средоземне силе добила је у вријеме крсташких ратова, посебно четвртог, када је 1204. крсташка војска заузела византијску престоницу Цариград.¹⁸ Млечани су основали и Латинско царство, а Венеција била „господарица мора“. Ипак, падом Цариграда у руке Османлија 1453. млетачки трговци су изгубили важно тржиште. Пад трговачке моћи Млетачке републике, настављен је са великим географским открићима и уздизањем нових поморских сила: Шпаније, Португалије, Холандије, Енглеске.

Почев од XVI вијека многи поморски посједи Венеције пали су у руке Османлија. За вријема Кандијског рата¹⁹ изгубила је Крит (1669). Миром у Сремским Карловцима 1669.²⁰ сачувала је превласт над Морејом, Боком Которском и дијелом Далмације. У Европи се од 1701. распламсао рат за шпанско наслеђе. Окончан је 1713-1714. Споразумима

¹⁷ *Enciklopedijski leksikon*, Beograd 1970, 310.

¹⁸ Исто, 311.

¹⁹ Кандијски рат трајао је од 1645. до 1669. године. Вођен је између Отоманског царства и Млетачке републике за острво Крит. Рат је завршен отоманском побједом. На страни Млетачке републике борили су се и малтешки витезови, папска држава и Француска, а на отоманској берберски султанати из Сјеверне Африке. Рат се водио по Егејском мору и Далмацији. *Enciklopedijski leksikon*, Beograd 1970, 311.

²⁰ Аустријско-турски рат трајао је од 1688. до 1706. године. Током његовог трајања, Арсеније III Чарнојевић (патријарх српски од 1672), закључио је споразум са Аустријом (27. октобра 1689. године), о заједничкој борби против Османлија. То је имало за последицу, послје пораза аустријске војске, 1690. године и велику сеобу Срба под Арсенијем III Чарнојевићем, преко Саве и Дунава. Ратни сукоби који су трајали шеснаест година, окончани су Карловачким миром од 26. јануара 1699. године између: Аустрије, Пољске, Венеције и Русије, с једне и Турске, с друге стране. Миром у Сремским Карловцима Венеција је добила средњу Далмацију, цјелу Боку Которску и Мореју (Пелопонез). Давид Ђ. Дашић, *Историја дипломатије*, Београд 2012, 129.

у Утрехту,²¹ Рајхштату и Бадену.²² Неколико године касније, 1718. одредбама мира у Пожаревцу, закљученим између Аустрије, Османског царства и Венеције, она је изгубила Мореју и Крит²³ а Османско царство почело да представља опасност за запад. Политички значај и војна моћ Млетачке републике потом све више опадају, а криза постаје све већа. То се видјело у ратовима за шпанско а потом и аустријско наслеђе, као и у каснијим настојањима да „у новим ратним сукобима обезбиједи статус неутралне силе“.²⁴

Најприје успон, а потом пад Млетачке републике, на државном и спољнополитичком плану, пратиле су и бројне кризе које су слабиле њену привредну и економску снагу. То се могло видјети у разним областима у току посљедњег вијека њеног постојања, али и на примјеру образовног система.²⁵

Стални покушаји унутрашњих реформи нису промијенили нити поправили прилике у земљи. Побољшања структуре школског система нису могла да представљају озбиљнији напредак у поређењу са чињеницом да су из образовног процеса биле искључене жене, јер: „сматрало се да је за њих образовање сувишно и самим тим неекономично“.²⁶ Веома мали број ученика, дјеца ситне и средње буржоазије, настављао је школовање у вишим школама.

Ослањајући се и на наведени примјер, писци историја о Млетачкој републици углавном се слажу да ту „стару млетачку државу није било могуће реформисати. Могла је само да буде доведена до свог краја“²⁷ Тако је некад снажна држава, са развијеном трговином, поморским саобраћајем, мануфактуром, великим капиталом, раскошним урбаним средиштима, које је изградила у вријеме свог привредног процвата и у границама много веће државне територије, на широким просторима

²¹ Мировни споразуми у Утрехту, закључени су између Велике Британије, Португлије, Пруске, Сардинске краљевине (Пијемонта), Француске, Холандије и Шпаније. Исто.

²² Gaetano Cozzi, Michael Knapp, Giovanni Skarabelo, *Povijest Venecije, Svezak II*, Zagreb 2007, 591-593.

²³ Мировни споразуми у Утрехту, закључени су између Велике Британије, Португлије, Пруске, Сардинске краљевине (Пијемонта), Француске, Холандије и Шпаније. *Дипломатический Словар*, С-Я, Москва 1984, 504.

²⁴ Gaetano Cozzi, Michael Knapp, Giovanni Skarabelo, *Povijest Venecije, Svezak II*, 597-601

²⁵ Школски систем који је постојао крајем XVIII вијека није нудио „практичне инструменте“ које би омладину припремио за радни и професионални животу. Истиче се да је то посебно било изражено у „подучавању повијести, економије, доброга морала, природног права‘ и математике“. Умјесто адекватног образовања све се сводило на стално учење „латинске граматике“, претварајући образовни процес у бескорисну „вјежбаоницу римовања“. Исто, 678-579.

²⁶ Исто, 689.

²⁷ Исто.

Медитерана, као потврду свога некадашњег трајања, оставила снажно културно наслеђе у виду: градитељске и споменичке архитектуре, свјетовних и сакралних објеката, уз високе домете у свим областима културе и културног стваралаштва. Но, у другој половини XVIII вијека она је увелико већ силазила са политичке сцене. Али и тада, свакоме ко је у њу долазио Венеција је била „још увијек велики и живахни главни град, нудила лагано истовремено и занимљиво ишчитавање саме себе“.²⁸ Слике Венеције, вишевијековне велике силе на заласку, записане су и овако: „Лако је схватити и описати једну урбано-људску стварност која је казалишно живјела, сва обухваћена игром живота“, како је записао Гете. То јест отворено и са великим интензитетом живјела међудруштвене односе, било у многобројним предодређеним просторима (много казалишта, концерти и у убожницама). Многе каване, одређене просторије за разговор у самостанима, састајалишта за разговор и игру, мали особни станови и салони, мали бордели, простори за становање у којима су се организовале забаве и мале забаве *da soldo*-‘за ситниш‘,)²⁹. Исто је било и на улицама Венеције: „сталних сусрета и људских односа“, (...) „повијесног окупљања за празнике: „Узашашће и његов сајам, ноћ Спаситеља и Госпе од Здравља и сјећања на завршетак куге 1575-1576. и 1630, проштења, забаве у неку спомен, регате, борбе на мостовима, лов на бикове и забава свих забава, изразито дуготрајан и познати карневал“.³⁰

Хроничари се слажу да је на основу изнесених и сличних судова о друштвеном животу Венеције, лако „ишчитати димензију одређеног типа слободе“.³¹ Но, такође, указују и да је један стари режим, који је „пролазио као један од најсумњичавијих у свијету и који је с Вијећем десеторице и Државним инквизиторима створио глас да проводи мрске механизме репресије“. Од свих оних који су у Венецију долазили и о томе оставили властите успомене, као Joseph Lalendea који је присуствовао карневалу 1765-1766, о животу у овом граду записао сасвим супротне утиске. По његовом запису: „народ ни на једном мјесту није слободан као у Венецији (...) не жели друго осим онога што чини, и не чини оно што не жели. У свему ономе што нема односа са владом, у Венецији се ужива највећа слобода“.³²

Како је Венеција у свом процвату била господарица западне и источне обале, а током посљедњих година постојања осим Венеције контролисала простор Далмације и Боке, мажда се у карактеру описаних

²⁸ Исто, 691.

²⁹ Исто, 691-692.

³⁰ Исто, 692.

³¹ Исто.

³² Исто.

друштвених односа који су у њој владали, не само током последњег вијека њеног трајања, већ посебно касније, могу тражити и цивилизацијски слојеви у којима су темељи различитих облика јадранског заједништва. Но, ово лице Венеције природно није било исто као у ранијим периодима њене историје, али је, ипак, у том времену, свакако крчен пут ка проналажењу различитих форми нових друштвених односа у традиционално бурној „догађајној историји“, која је слиједила.

II

Безнадежно оронула Млетачка Република нестала је са политичке сцене избијањем Француске револуције 1789. Велике политичке и друштвене промјене које је револуција донијела, укидање монархије и проглашење републике као и француски револуционарни ратови, а затим слом револуције³³ и Наполеонови ратови (1793-1815) снажно су потресли европску политичку сцену. У вртлогу збивања која су након револуције слиједила створени су нови центри моћи. Поред осталог и захваљујући брзом успону националне свијести Француза, што је утицало на избијање низа ратова чији је циљ био остварење доминације Француске у Европи.

Шта више можемо рећи сем да се „Француска послје револуције вратила старој идеји – универзалности.“³⁴ Ранији политички концепт о доминацији у Европи „у име држевног разлога“ више није био актуелан. Послје револуције Француска је ратовала да би сломила отпоре коалиција европских држава формираних на антифранцуској основи, „да би очувала револуцију и да би по Европи ширила своје републиканске идеје“.³⁵ Уз све друго што се десило, „надмоћна Француска је тако још једном запријетила да ће загосподарити Европом“.³⁶

У вријеме Директоријума спољну политику земље, поред осталог и због чињенице да се она константно налазила у ратном стању, водили су генерали. Они су потписивали примирја и прелиминарне уговоре о миру. Примјера такве праксе има и у дипломатској дјелатности Наполеона Бонапарте, који се у то вријеме све више уздизао у политичком животу земље. Он је закључио уговор са Тосканом, мир са Ватиканом и Аустријом, без консултација са Директоријумом.³⁷

³³ Слом револуције десио се са превратом од 9. термидора, односно 27. јула 1794. након чега је, послје пропасти Робеспјерове групе услиједило завођење владавине Директоријума. Чедомир Попов, *Грађансак Европа (1770-1914), Основи европске историје XIX век*, Београд 2010, 99.

³⁴ Henri Kisindžer, *Diplomatija*, Beograd 1999, 55.

³⁵ Исто.

³⁶ Исто.

³⁷ Исто.

Мировни уговор са Аустријом у Кампо-Формију (17. октобра 1797) Наполеон је потписао након што је, последице победа у Горњој Италији, прешао Алпе и кренуо према Бечу. Мировни преговори које је водио са представником Аустрије Кобенцлом окончани су споразумом по коме су Француској призната сва освајања од 1795. до 1797.³⁸ Аустрија се одрекла Белгије у замјену за Млетачку републику која је подијељена. Исходом преговора који је довео до кампоформијског мира извршено је прекрајање карте Европе: „Наполеон и Аустрија ликвидирали су Млетачку републику, а њена територија источно од Адиће – град Венеција, Истра, Далмација и Бока Которска – припала је Аустрији.“³⁹

Тако се први пут у историји јужнословенских народа цијела источна обала Јадрана, „од Трста до Бара, нашла у склопу једне државе“.⁴⁰ Претходно, непосредно прије пада, Млетачка Република је контролисала: дио Истре, од Пирана до Пуле и Далмацију од Задра до Метковића, са острвима Хвар, Брач и Корчула. И Дубровачка република је уз доста напора настојала да одржи свој аутономни и неутрални статус. Наставила је да развија своју трговачку флоту, све до француске окупације 1806.⁴¹

Са политичким промјенама које су захватиле Европу, након Француске револуције и карактер заједништва народа на источној обали Јадрана почео је да се мијења. Оно је изгубило ранији институционално-интегративни основ и наметала се потреба новим елементима за заједничко живљење. У промијењеним околностима, облици заједништва нису могли почивати на видовима пређашњег суживота у оквиру Млетачке републике, културне сарадње, ранијој животној свакодневици (поморству, рибарству, трговини), који је постојао без обзира на конфесионалне и етничке разлике. Са миром у Кампо-Формију је започео осамнаестогодишњи период нестабилности и политичких промјена на источној обали. За то вријеме народи на том дијелу Јадрана више пута су прелазили испод власти једне државе под власт других.

Тако су последице нестанка Млетачке републике, њени некадашњи поданици умјесто у венецијанској морали да служе у аустријској војсци и морнарици, да буду у руској служби, („као гусари и у заједничким операцијама против Француза и Руса на мору и копну“); у британској служби („као гусари, те на ратним бродовима и у копненој војсци!“) и на крају у француској војсци те ратној и трговачкој морнарици, а „по-

³⁸ Исто.

³⁹ Berislav Visković u: Predgovor knige, Nikola Safanov, *Ratvi na Jadranu 1797-1815*, Beograd 1988, 4.

⁴⁰ Исто.

⁴¹ Nikola Safanov, *Ratovi na Jadranu 1797-1815*, 226.

ред тога и као гусари у француској служби“.⁴² Свакако да их је то у неким ситуацијама чврсто спајало, али и раздвајало.

III

Према мировном споразуму у Кампоформију (1797), Француска је заузела Јонска острва, која су имала важан стратешки положај, док су млетачки посједи у Далмацији и Боки припали Аустрији. Руска ескадра под командом адмирала Ф. Ф. Ушакова, у кампањи 1798-99. уз подршку турске флоте остварила је војну побједу и ослободила Јонска острва од француске окупације. Услиједило је оснивање републике Седам острва. Цариградском конвенцијом 21. марта/1. априла 1800. одређен је њен међународни статус као полунезависне републике, чији је сизерен био турски султан, а фактички покровитељ руски император. Поданство републике Порти у основи је било фиктивно. У унутрашњој управи она је добила аутономију која је укључивала право на сопствени устав, који је подлијегао потврди турског султана и руског цара. Имала је и право слања и примања дипломатских представника. Тако су 1802. били установљени директни дипломатски односи са Русијом, а и Француска је те године именовала свог представника на Јонским острвима.⁴³

Сходно одредбама мира у Кампоформију, услиједило је прво аустријско запосједање источне обале Јадрана. Према одредбама мировног уговора, 18. јануара 1798. француске поморске трупе су се повукле из Венеције, а онда наставиле повлачење и са других територија које су припале Аустрији.⁴⁴ Претходно су Аустријанци ушли у градове и на просторе који су припадали „територијама у Венету“.

Напуштајући Венецију Французи су „однели све залихе из арсенала и до темеља уништили све објекте некадашње млетачке морнарице“.⁴⁵ Потом је аустријска војска ушла у градове Далмације и Боке Которске. Крајем марта 1798. Аустријанци су држали обалу од Венеције до Будве. На тај начин цијела источна обала промијенила је државу у чијем саставу је била. То, ипак, није довело до брзих измјена у смислу успостављања другачијег система власти новог суверена. Штавише, добар дио састава аустријске флоте, коју су чинили бивши поданици Млетачке републике, у командовању је користио италијански језик. Ни

⁴² Исто, 8.

⁴³ А.М.Станиславская, *Росия и конституција 1803 Републики семи Соединенних остров, Балканские исследования*, Москва 1974, 43.

⁴⁴ Gaetano Cozzi, Michael Knapton, Giovanni Skarabelo, *Povijest Venecije, Svezak II*, 720.

⁴⁵ Nikola Safanov, *Ratvi na Jadranu 1797-1815*, 22-23.

значајније промјене у затеченом институционалном систему локалне управе, због несређеног стања на терену, нијесу се десиле.

Наиме, иако је мировни уговор закључен у Кампо-Формију прецизирао које територије добија једна а које друга држава, у јулу 1798. француски гусари су почели да долазе у воде Јадрана, допирући до обале Истре, ометајући пловидбу аустријских бродова. Њиховим акцијама у почетку нису били изложени рибари и већи аустријски трговачки бродови на којима је била роба британског поријекла. Међутим, убрзо су француски гусари кренули да пљачкају аустријске бродове и одузимају им робу, без обзира на поријекло.

С друге стране, већ у августу 1798. наговјештен је нови ратни сукоб са Французима. Формирана је Друга коалиција против Наполеона у коју су ушле: Велика Британија, Русија, Аустрија, Шпанија, Напуљска краљевина, а касније и Турска.⁴⁶ Рат се одвијао на цијелом простору европског копна. Послије почетних неуспјеха француске револуционарне армије, када је постао први конзул последице неуспјеле експедиције у Египту и државног удара 1799⁴⁷, Наполеон је преузео команду и у наставку рата Аустрија је поражена. Окончањем рата 9. фебруара 1801. г. Француска и Аустрија закључиле су мир у Линевилу⁴⁸, а Велика Британија је то учинила 25. марта 1802. миром у Амијену⁴⁹. Тако се и друга антифранцуска коалиција распала. И Трећа коалиција, коју су чинили Велика Британија, Русија, Аустрија, Шведска и Напуљ, последице пораза код Улма и Аустерлица 1805. доживјела је сличну судбину. Порази Друге и Треће коалиције створили су простор за касније груписање Четврте коалиције против Наполеона.

Свакако треба поменути да је, док су ратови претходних коалиција трајали, широм Европе под утицајем идеја Француске револуције започела ера „национално револуционарних покрета“⁵⁰. Она није мимоишла ни Балкан: Црну Гору, Србију и Грчку.

⁴⁶ Исто, 31.

⁴⁷ Чедомир Попов, *Грађанска Европа (1770-1914)*, 195-197.

⁴⁸ Миром у Линевилу, сва Њемачка, до граница са Пруском и Аустријом нашла се у сфери утицаја Француске.

⁴⁹ Мир у Амијену закључен је 25. марта 1802. по завршетку француских револуционарних ратова због страха Енглеске од рата са Француском и према одредбама Амијенског мира Египат је враћен Турској. Француска је евакуисала Напуљ и папску државу, а Велика Британија острва у Средоземном мору и све заузете прекоморске територије осим Тринидада и Цејлона. Амијенским миром прећутно је призната власт Велике Британије на мору, а Француске на копну, што је крило клице нових сукоба. *Историја дипломатије*, Свеска прва, у редакцији В.П. Потемкина, Београд 1945, 385.

⁵⁰ Branko Pavićević, *Ujedinjenje Crne Gore i Boka Kotorske, Rad zajedničke vlade 1813-1814*, u knjizi: *Ujedinjenje Crne Gore i Boka 1813-1814*, Podgorica 1998, V.

У Црној Гори идеја о националном ослобођењу постала је посебно актуелна након пораза Треће коалиције. Збивања која су се тада десила, ма колико да су посебно била важна за Црну Гору и Боку Которску, имала су значај и за цјелину стања на источној обали Јадрана. У Црној Гори та идеја своју конкретизацију је добила у *Плану о реорганизацији централних органа власти*⁵¹, који су пратила *Правила о унутрашњој организацији Правитељства са предрачуном трошкова за његово издржавање*.⁵² Оба документа сачињена су 1805. а осим Петра I потписали су их гувернадур Вуко Радоњић и неколико црногорских глаvara.

По предложеним пројектима Црна Гора је требало да буде под покровитељством Русије, која би јој гарантовала политичку независност. Црногорско правитељство и скупштина су се истим документима обавезивали да одлуке о свим важнијим питањима од објаве рата до закључивања мира, одржавања веза са другим државама, не доносе без знања и сагласности руског двора. Мада је предвиђао државни статус земље, Црна Гора по овом пројекту није требало да има потпун међународни субјективитет већ полусуверен положај. Ниво политичке и економске зависности Црне Горе од Русије у овом случају је био много већи него у случају Јонске републике.

Израда овог пројекта одвијала се уз настојање да се на црногорско-херцеговачкој граници одржи мир, у условима нараслог борбеног, антиосманског расположења. Међутим, посебно је пораз Треће коалиције против Наполеона, преваходно руске и аустријске војске у децембру 1805. створио неповољне услове за његову реализацију.

Пред руску владу постављен је нови задатак: да не допусти да се на просторима између Црног и Јадранског мора потисне њен утицај. Зато се и наведени црногорски пројекат може посматрати као саставница ширег дијела планова Адама Чарторијског⁵³ о преуређењу Балкана, на принципу политичких аутономија. Излаз је по А. Чарторијском био нађен у образовању двије полунезависне државе. Једна је могла бити формирана од свег словенског живља од Бококоторског залива до Србије, под покровитељством и заштитом Русије. У састав друге државе би ушле све грчке области, уједињене у Јонску републику. И једна и друга би добиле управу сличну управи у Дубровачкој републици или Републици седам острва.⁵⁴

⁵¹ *Црногорски законици 1711-1916, Правни извори и политички акти од значаја за историју државности Црне Горе*, Књига I, приредили др Бранко Павићевић и др Радослав Распоповић, Подгорица 1988, 33-41.

⁵² Исто.

⁵³ Адам Јежи Чарторијски - пољско-литвански политичар, министар иностраних послова Руске империје који се након подјеле Пољске борио за обнову пољске државе.

⁵⁴ О балканским плановима Чарторијског видјети: И. С. Достјан, *Проблема государственной*

Иако до реализације, посебно црногорских планова, није дошло, да би се заштитиле западне обале Балкана од Наполеонових продирања на исток, средином 1905, из руских ратних лука на Балтику у водама код Крфа укотвила се ескадра Д.Н. Сењавина. Након што су им се прикључиле снаге руске средоземне флоте и сувоземне снаге, укупан број војника у саставу флоте износио је нешто више од 20.000.⁵⁵

Мир у Пожуну који је потом слиједио (26. децембра 1805) изазвао је бројне заплете на међународној политичкој сцени. Наполеон је добио Далмацију и Боку Которску, а „рок за предају ових провинција француским трупама био је одређен за 2. 1. 1806“.⁵⁶ За национално-ослободилачке циљеве Црне Горе наступила је нова историјска ситуација. Владика Петар I Петровић Његош, условом „програма националног ослобођења“ и учвршћења државне власти, сматрао је помоћ великих сила али и „чврсто ослањање“ на ослободилачке покрете ван граница Црне Горе. Због тога су „владичини погледи били стално управљени према брдским и херцеговачким племенима“⁵⁷, а такође и према приморју. Били су базирани на историјској традицији: „полazeћи од историјског факта да је народна солидарност и етничко јединство Црногораца и Бокеља, имало за собом више од сто педесет година нераскидивих веза у ослободилачким напорима.“⁵⁸

Зато је црногорски владика прве покушаје за излазак Црне Горе на море учинио непосредно прије пада Млетачке републике. Ипак, ситуација створена након мира у Пожуну, а посебно одлука бокешких првака „да искористе историјске околности не би ли се коначно ослободили од туђинске власти“⁵⁹, била је значајно повољнија од било које претходне. Посебном одлуком Бокељи су исказали ријешеност да „ни под коју цијену не допусте да Бока Которска потпадне под суверенитет Француске“⁶⁰. Одлучност Бокеља била је веома значајна за даље политичке планове црногорског владике. Осим тога, ситуација која је створена послје мира у Пожуну у погледу реализације национално-ослободилачких планова, ишла је на руку владици.

организацији Черногории в Руско-черногорских политических связях начала XIX века, Балканский исторический и политический сборник, Кишинев 1974, 11.

⁵⁵ Видјети. В.Г.Сироткинъ, *Франко-русская дипломатическая борьба на Балканах и планы о сазданию славено-сербского государства в 1806-1807гг.* 181.

⁵⁶ Бранко Павићевић, *Црна Гора и Бока Которска од Пожунског до Тилзитског мира 1805-1807*, Историјски записи, година XXVII (LVIII), Погорица 1985, 7.

⁵⁷ Branko Pavićević, *Ujedinjenje Crne Gore i Boke Kotorske, Rad zajedničke vlade 1813-1814*; V.

⁵⁸ Исто, VI.

⁵⁹ Бранко Павићевић, *Црна Гора и Бока Которска од Пожунског до Тилзитског мира 1805-1807*, 9.

⁶⁰ Исто, 9.

Пресудан значај у том погледу имала је увјереност, исказана у владицином ставу о „пуном праву да са својим трупима посједне ове области“, јер се „на Боку Которску требало да прошири власт земље, која је била у непријатељству са Русијом“.⁶¹ С друге стране, веома значајно било је и то што је министар спољних послова Русије Адам Чарторијски у реферату цару Александру предлагао да се руска војска задржи на Јонским острвима, а да се у стање борбене готовости стави руска ескадра у Средоземном мору. Тиме су стварани стратешки услови да се спријечи: „француским трупима да продру у области које су се налазиле под суверенитетом Турске“.⁶² Чарторијски је савјетовао и да се предузму мјере: „да се ојача руски утицај у Грчкој, Албанији, Црној Гори, Херцеговини, Босни, Србији, Истри и Далмацији“,⁶³ рачунајући при томе „да руска влада мора да до максимума искористи симпатије према Русији које гаје хришћански становници Балкана“.⁶⁴

Опирући се општем устанку Брђана и Херцеговаца против Турака, да се не би утицало на добре односе Русије и отоманске Порте, црногорски владика је почео да врши ужурбане припреме за војни поход на Приморје. И Бокељи су правили планове за одбрану од Француза, ослањајући се „на вјеру у Црну Гору и њеног владара“, као и на наду „у Русију и руску средоземну флоту која се под командом Димитрија Николаевича Сењавина налазила на Крфу“⁶⁵. Имала је задатак да штити Јонску републику од Француза.

Вјера у помоћ Русије порасла је након доласка, у марту 1805, у Котор Стевана Санковског, руског изасланика и дипломате са ранијом дипломатском каријером у Италији⁶⁶. Још већи значај имала је одлука Д. Н. Сењавина да један дио своје флоте упути у воде Јадрана. Команда

⁶¹ Исто, 7.

⁶² Исто.

⁶³ Исто, 8.

⁶⁴ Исто.

⁶⁵ *Записки морског офицера въ продолженні кампаніи на Средиземномъ морѣ подъ мначальствомъ Вице-Адмирала Дмитрія Николаевича Сењавина отъ 1805 по 1810 годъ*, Вѣ Санктпетербургѣ 1919, 85-104.

⁶⁶ Стјепан Андрејевич Санковски дошао је у Котор 15. марта 1805. Са собом је донио царску грамату, писмо Александра I владици Петру I Петровићу Његошу и три хиљаде златника. Један од задатака његове мисије била је помоћ и успостављању државне организације у Црној Гори, што би, осим учвршћења руског утицаја допринијело стварању сопствених оружаних снага које би се могле искористити у предстојећем рату с Французима. *Александар I, Наполеон и Балкан*, Балканское исследование, выпуск 18, Москва 1997, 1016.

⁰ задацима наложеним Санковском и о његовој мисији видјети писмо А.А. Чарторијског Петру I Његошу, о упућивању у Црну Гору 3.000 златника и о задацима мисије С.А. Санковског у Црној Гори. Видјети: *Первое сербское востание 1804-1813гг и Россия*, Москва 1980, 81-82.

над ескадром дата је капетану Бејлију. Њему је дат задатак да отпутује у Далмацију, гдје је живјело становништво за које се вјеровало да гаји „велику љубав према Русији“. Бејли је требало да заузме острво Корчулу. Претходно, дужност му је била да се „повеже са Црногорцима како би се у извођењу ових деликатних задатака ослонио на њихову помоћ“.⁶⁷

Након што је црногорска скупштина прихватила владин предлог и одлучила „да се оружјем истјерају Аустријанци из Боке, уколико се буду опирали да се добровољно повуку“⁶⁸ почеле су припреме за поход Црногораца у Боку. Национално-ослободилачка свијест народа Црне Горе и Боке била је развијена до нивоа спремности да се спријечи да једна туђинска власт буде замијењена другом. Тако је Црна Гора закорачила у бурна збивања на политичкој сцени Европе. У њима су велике силе и најважније „кринисане главе“ с почетка XIX вјека, водиле главну ријеч у доношењу одлука о даљој судбини европских држава. Доласком Црногораца у Приморје, готово раме уз раме са европским владама и владарима стао је владика Петар I. Формирана је црногорско-бокешка војска са 12.000 ратника, под командом Петра I, њена ратна дејства оставила су важан печат у ратним збивањима на источној обали Јадрана.⁶⁹

Доласком руске ескадре под командом адмирала Бејлија у воде Бококоторског залива, као и формирањем јединица црногорско-бокешке војске, започело је ослобађање Боке од аустријске власти. Без већих напора, здружене снаге руске ескадре и поморске пјешадије, и црногорско-бокешке војске, ослободиле су Котор, Херцег-Нови, Будву односно цијелу Боку. Потом је становништву Боке објављено: „да ће у новој држави бити сачуване и загарантоване све привилегије“⁷⁰ које нису биле допуштене у вријеме аустријске управе Боком. Историчари биљеже да је тада код народа завладало одушевљење и нарасло до мјере да су на свим кулама по Боки истакнуте руске заставе.⁷¹

⁶⁷ Branko Pavićević, *Crna Gora i Boka Kotorska od Požunskog do Tilzitskog mira 1805-1807*, 10.

⁶⁸ Исто, 9.

⁶⁹ О ратничким особинама Црногораца и Примораца Сењавин је писао, да је то народ, иако мало просвећен, који никада не напада на пријатељске и неутралне земље, а посебно на оне који су слабије. Али, када су видјели да се непријатељ приближава њиховим границама, с намјером да преда огњу и мачу њихов до тада миран живот, то је изазвало оправдано негодовање, а њихова огорченост се развила до таквог степена да његова «власт» и утицај Петра I нису били у стању да да их задрже од азијатских обичаја: резања глава непријатељима које у боју савладају. Видјети: *Записки морско-го офицера въ продолженні кампаніи на Средиземномъ морѣ подъ мначалствомъ Вице-Адмирала Дмитрія Николаевича Сенявина отъ 1805 по 1810 год.* 244.

⁷⁰ Бранко Павићевић, *Црна Гора и Бокa Которска од Пожунског до Тилзитског мира 1805-1807*, 11.

⁷¹ Душан Вуксан, *Петар I Петровић Његош и његово доба, Цетиње 1951*, 151.

На такав начин су „бокешки становници манифестовали спремност да се уз ослонац на Русију ослободе аустријске власти и да заједно са Црном Гором изграђују слободну и независну државу“.⁷² Значај присуства руске војске у Боки са становишта народног памћења Црногораца и Бокела и њихове историјске везаности, описује се и овако: „Осјећање јединства, које је још од Кандијског рата постало најзначајнија компонента народног живота Црне Горе и Боке Которске, и учвршћивано кроз неколико стољећа, показало је овога пута шта све нагомилана народна енергија представља у критичним тренуцима историјског развоја“⁷³

Ако бисмо наше казивање наставили у ритму Броделове „традиционалне догађајне историје“, онда би оно, укратко, изгледало овако. Након што је ескадра Д. Н. Сењавина, крајем марта упловила у воде новског залива, на састанку на његовом броду, одржаном два дана касније са владиком Петром I и Стеваном Санковским, руском адмиралу владика је саопштио да је „народ Боке Которске спреман да се стави“ заувјек под срећни скиптар⁷⁴ руског царског двора. Б. Павићевић у цитираном чланку пише и то, да су се бокешки прваци утркивали „ко ће исказати снажније утиске одушевљења“.⁷⁵ А када је наредног дана Д. Н. Сењавин из Херцег Новог отпловио за Котор, његово путовање се претворило „у манифестацију словенске солидарности и спремности становништва Боке Которске да заједно са Црногорцима ратују под заставом руског императора“.⁷⁶ Идентичну врсту расположења Д. Н. Сењавину је, следећег дана, пренијела и делегација свих бокешких „комунитада“, изражавајући „неограничену благодарност“ за помоћ коју су пружиле јединице руске царске војске.

Свакако да су изрази одушевљења којима је дочекан у Боки, као и борбено расположење црногорско-бокешке војске, утицали на одлуку Д. Н. Сењавина да предузме операције ради освајања острва у Далмацији. Но, када су у мају француске јединице под командом генерала Ларистона ушле у Дубровник, не поштујући независност Дубровачке републике, почеле су борбе које су се тичале даље судбине Дубровника.

Црногорско-бокешка војска од 3.500 војника под командом црногорског владике и руске поморске пјешадије од 12.000 војника под за-

⁷² Бранко Павићевић, *Црна Гора И Бока Которска од Пожунског до Тилзитског мира 1805-1807*, 12.

⁷³ Исто.

⁷⁴ Исто, 12.

⁷⁵ Б. Павићевић наводи и то да су се у томе нарочито истичали „рисански и новски прваци Саво Ивелић и гроф Ђорђе Војиновић.“ Исто.

⁷⁶ Исто.

повједништвом генерала В. В. Вјаземског, започеле су операције ради преузимања централног мјеста, Дубровачке републике, од Француза. Почетни успјеси у борбама око Цавтата, против 3.000 француских војника и 400 мобилисаних Дубровчана, послје неуспјешног десанта на Локрум, окончане су започињањем опсаде Дубровника. Отпочињању тих акција претходило је повлачење француских снага у зидине града.

Операција црногорско-бокешке војске и руске поморске пјешадије око Дубровника окончане су, по одлуци руског цара да Боку Которску преда Аустрији. Мада је одлука руског императора Александра I као прву непосредну посљедицу имала прекид блокаде Дубровника, она је ускоро ревидирана. Након што су се руска и црногорска војска повукле у воде Новског залива, завршена је, у историографској литератури о ратовању руске средоземне флоте против Француза, такозвана „прва фаза“, која је трајала до јуна 1806.

Прије него што је започео други период борбених дејстава руске средоземне флоте, услиједили су заплети дипломатског карактера. Најприје је француска влада почела да врши снажан притисак на Аустрију да јој, сходно одредбама мира у Пожуну, преда Боку Которску. Русија је, настојећи да помогне Аустрији, савезници из бројних коалиција против Наполеона, новом наредбом императора Александра I издатој адмиралу Д. Сењавину, преузела обавезу да штити Боку Которску. Тиме је, након одлуке императора да Боку преда Аустрији, акцентiran нови војни задатак ескадре. Првобитни ратни план руских поморских снага у Средоземљу био је да од непријатељских напада штите „Јонску републику, Мореју и сву Грчку“, али је подразумијевано и да се „не сметне с ума ни значај Јадрана“ у војностратегијским плановима Наполеона. Сењавинов задатак сада је, до постизања евентуалног новог споразума Русије са Наполеоном, био да заштити „Боку Которску од било каквог покушаја Француза“.⁷⁷

Како преговори руског амбасадора у Бечу Разумовског са француским амбасадором нијесу текли жељеним током, услиједила су нова упутства. Руски дипломата извијестио је Сењавина „да се сва ,окупирана мјеста у Далмацији‘ морају предати аустријским опуномоћеним комесарима Белгаду и Епину, који су имали обавезу да се старају о предаји Далмације и Боке Которске трупама француских генерала Молитора и Ларистона, у складу са одлукама Пожунског мира“.⁷⁸

Вијест о мијењању царске одлуке у Боки је примљена са невјерицом. Делегати бокешких општина предали су петицију руском вице-адмиралу, с молбом да се заузме „код цара и руске владе“ да се ова од-

⁷⁷ Исто, 20.

⁷⁸ Исто. 21.

лука измијени. Петицију су поднијели становници: Пераста, Шкаљара, Лепетана, Тивта, Котора, Доброте, Маина, Браића, Будве, Грбља, Побора, Врмца.⁷⁹

Ни наставак руско-француских преговора није довео до жељеног исхода. Штавише, 20. јула руски изасланик Петар Урби потписао је руско-француски уговор о миру и пријатељству. Њиме се руска војска обавезала да Боку Которску уступи француским трупама. Непосредно прије потписивања мировног соразума, руски војни савјет донио је одлуку да се руска средоземна ескадра врати у руске луке.

Но, одуговлачење са ратификацијом Урбијевог споразума, закљученог у Паризу, довешће до нових заплета. Сењавин је најприје одбио предлог Мармона о предаји Боке Французима, а онда и сличан захтјев аустријских представника. Ратификацијом Урбијевог споразума дефинитивно је онемогућена наставаком рата Русије против Француске. Одлука о наставку ратовања у Боки је дочекана са одушевљењем. У инструкцијама помоћника министра војног Русије, Чичагова, упућених Сењавину, стајало је да „треба, заједно са Црногорцима, ударити‘ на непријатеља“.⁸⁰

Тако је започела друга фаза ратовања руских и црногорско-бокешких снага против Француза. У септембру 1806. настављена су ратна дејства црногорско-бокешких трупа у околини Херцег Новог. Реакција Француза на прве поразе њене војске била је у довођењу појачања од 15.000 војника. У октобру су се француске трупе, уз велике губитке, повукле ка Цавтату и Дубровнику.⁸¹

Након ових борбених дејстава, између двије ратујуће страна наступило је затишје. Ова фазе ратовања показала је Французима да је војном силом „тешко потиснути црногорско-бокешке и руске тупе из Боке Которске“. Успјех у рјешавању овог питања зависио је од резултата ратовања на другим просторима Европе.

Потврда те идеје манифестована је у покушају француске дипломатије у Цариграду, предвођене послаником Сабестијаном, да преговорима на Порти упути Османску царевину да зарати са Русијом. На то је услиједила интервенција руског дипломатског представника Италијанског, о прекиду дипломатских односа, ако Порта не престане са тајним разговорима са Наполеоном. Мада је руска реакција подржана од британске дипломатије довела до попустљивости отоманског вла-

⁷⁹ Бранко Павићевић, *Црна Гора И Бока Которска од Пожунског до Тилзитског мира 1805-1807*, 21.

⁸⁰ Исто, 23.

⁸¹ Вудјети: Е.В. Тарле, *Експедиција адмирала Сенявина в Средоземном море 1905-1808*, Сочинения Москва 1939, 208.

дара, Русија је жељела више. Зато је њена војска започела покрет својих трупа ка Влашкој и Молдавији⁸².

У Боки Которској и Далмацији очекивани су нови ратни сукоби са руским трупима, под командом генерала Михељсона. Ради спречавања успостављења везе са устаницима у Србији, турски султан Селим III најприје је прекинуо дипломатске односе своје земље са Русијом, све док њене трупе не напусте Влашку и Молдавију. Два дана касније, 15/27. децембра 1806. отоманска влада издала је хатишериф о објави рата Русији.

Објава рата побудила је нове наде код словенских народа под отоманском влашћу. Осим на устанике у Србији турска објава рата утицала је и на прилике у Боки Которској, Херцеговини и Далмацији. Мада је објава рата Османског царства Русији будила оптимизам и код становника ових области, имала је и друге посљедице. Са једне стране појавио се страх да се француска војска у Далмацији не удружи са трупима скадарског или херцеговачког везира против црногорско–приморских трупа и руске поморске пјешадије. Са друге стране, та објава је имала посљедице и на даљиостанак руске флоте вицеадмирала Сењавина у водама јужног Јадрана.

Значај ове флоте за војно-стратешку ситуацију у Средоземљу био је веома велики. Знајући то, крајем новембра, прије него што је Турска објавила рат Русији, адмирал Сењавин је са својим ратним бродовима извршио десант на Корчулу⁸³ и од припадника локалног становништва успоставио цивилну власт. Једна ратна лађа је остављена да обезбјеђује Корчулу, а онда је извршен напад и на острво Брач. И тамо је остварен војни успјех, као, потом, и на Шолти.⁸⁴

Даље поморске операције на овом сектору прекинула је вијест да Али-паша, потпомогнут трупима поморске ескадре угрожава Јонску републику. Сазнавши то Сењавин је своје бродове уз састава цијеле флоте, повукао у воде Бококоторског залива.⁸⁵ Намјеравао је да одатле главнина његових бродова отплови за Крф. Прије одласка, на командном броду водио је разговоре са Стеваном Санковским. Овај је том при-

⁸² То је послужило француској дипломатији да упозоре султана да је циљ руске акције да дигну на устанак: „читава православно становништво на Балкану и да избаци Турску из Европе“. Бранко Павићевић, *Црна Гора и Бока Которска од Пожунског до Тилзитског мира 1805-1807*, 25.

⁸³ Исто, 27.

⁸⁴ Исто, 28.

⁸⁵ У Залив је, као појачање стигла ескадра из састава Балтичке флоте, под командом капетена бојног брода Игнатјева. Видјети: *Записки морског офицера въ продолженні кампаніи на Средиземномъ морѣ подѣ мначальствомъ Вице-Адмирала Дмитрія Николаевича Сењавина отъ 1805 по 1810 годѣ*, 221.

ликом Сењавину изнио предлог владике Петра I да удружене црногорско – бокешке снаге са руским регуларним трупама изврше упад у Херцеговину.⁸⁶ Осим заузимања Никшића овај предлог је подразумијевао и стварање погодних услова за спајање са српским устаницима. Но, адмирал Сењавин није сматрао погодном такву акцију. Њено отпочињање је одложено до његовог јављања са Крфа.

Послије тога главнина Сењавинових снага отпловила је за Крф.⁸⁷ Са Крфа, Сењавин је, преко Санковског, Петру I упутио поруку о саглашавању са почетком ратних дејстава Херцеговаца и Црногораца, са руским регуларним јединицама (од 500 војника), ради ослобођења Никшића.⁸⁸ Сем тога и црногорски владика и Санковски су настојали да приликом планираних ратних дејстава у Херцеговини, обезбиједе војно неангажовање скадарског везира. За руску владу ратна дејства у Херцеговини била су уско повезана са устаничким активностима у Србији, односно са јачањем позитивног утицаја на антитурско расположење словенског народа у балканским земљама и проруског расположења.⁸⁹

Крајем фебруара 1807. на састанку у Котору утврђен је план по коме су руске регуларне трупе и црногорско-бокешке снаге требале да уђу у Херцеговину. Владичин ратни план био је прихваћан од Санковског, Баратниског и Книпера. Но, тих дана су се ширили гласови да Французи намјеравају да уступе Далмацију Аустријанцима. Ипак, припреме за акцију у Херцеговини нису прекидане. Кад су главне припреме биле завршене, адмирал Сењавин је издао наредбу да се „удружене црногорско-приморске трупе, потпомогнуте од руске регуларне војске, покушају преко Херцеговине и Санцака спојити са војском српских устаника“.⁹⁰ Поход је требало извршити сходно ратном плану Петра I.⁹¹

⁸⁶ Због тога је дејства у Херцеговини требало предузети што прије, тако што би: „Херцеговце требало позвати да се дигну на устанак, прије него што удружене руске и црногорско-бокешке трупе уђу у ову провинцију“. Видјети: Радослав Распоповић, *План Петра I о дјеловању црногорско бокешке и руске војске у Херцеговини и план о стварању славено-српске државе под покровитељством Русије*, у: Први српски устанак у у Црној Гори и Херцеговини и хришћанска Европа (1804-1803), Цетиње 2006, 165-181.

⁸⁷ У Заливу су остале три линијске лађе, осам фрегата и сви бокешки бродови. Њима је командовао капетан Баратински. Остале регуларне трупе руске поморске пјешадије биле су под командом пуковника Книпера. Њима је, као и владици Петру, стављено у задатак да бране Котор.

⁸⁸ Бранко Павићевић, *Црна Гора и Бока Которска од Пожунског до Тилзитског мира 1805-1807*. 31.

⁸⁹ Исто, 35.

⁹⁰ Исто.

⁹¹ Видјети: Радослав Распоповић, *План Петра I о дјеловању црногорско бокешке и руске војске у Херцеговини и план о стварању славено-српске државе под покрови-*

Припреме за акцију у Херцеговини дуго су трајале. Недостајала је и координација међу водећим војним личностим, али је формално владика Петар I био надлежан за ток операције. Црногорско-бокешка војска, заједно са руским регуларним трупима, тек средином априла прешла је херцеговачку границу. Но, до жељеног успјеха у реализацији владичиног ратног плана није дошло.

IV

Ратни план владике Петра I (првобитно је он имао форму *Плана о реорганизацији централних органа власти*⁹², а њега су пратила *Правила о унутрашњој организацији Правитељства са предрачуном трошкова за његово издржавање*⁹³) ослањао се на идеју руске владе да не допусти да се на просторима између Црног, Средоземног и Јадранског мора потисне руски утицај. У функцији остварења те идеје била је и намјера да се на Балкану подржи процес стварања самосталних полунезависних држава. Пројекат ратног плана Петра I о државним реформама у Црној Гори из 1805. био је на линији таквих замисли.

Тим путем су се, са становишта руске политике, могла остварити два циља: на једној страни очувати савезнички однос са Турском, а на другој подржати ослободилачки покрет балканских Словена. На таквим принципима била је заснована помоћ процесима државног конституисања Црне Горе које је у коначном облику требало да има карактер политичке аутономије са одговарајућим међународним гаранцијама.⁹⁴

Средином 1807. спољно-политичке околности знатно су се промијениле. Но, идеје Петра I о ратном походу у Херцеговини у основу су се ослањале на балканске планове Адама Чарторијског. Подударност митрополитовог плана са балканским плановима А. Чарторијског може се објаснити резултатима претходног дјеловања руске владе посредством С. А. Санковског. Пројекат митрополита Петра I сада је био изражен у идеји о стварању славено-српске државе и стицању независности уз помоћ Русије. Ова замисао се, са друге стране, није битније удаља-

---

витељством Русије, Први српски устанак у Црној Гори и Херцеговини и хришћанска Европа (1804-1813) Цетиње 2006, 165-181.

⁹² *Црногорски законици 1711-1916, Правни извори и политички акти од значаја за историју државности Црне Горе*, Књига I, 33-41.

⁹³ Исто.

⁹⁴ Једна од двије државе могла је бити формирана од свег словенског живља од Бокоторског залива до Србије, под покровитељством Порте и заштитом Русије. У састав друге државе ушле би све грчке области уједињене у Јонску републику. Главна њихова обавеза била би да искористе све могућности да не дозволе Французима да продру на османску територију.

вала од црногорског пројекта из 1805, као ни неких ранијих сличних пројеката. Штавише, с обзиром на њихову хронолошку блискост могло би се рећи да су представљали облик понављања црногорских захтјева из 1805.

Промијењена међународна ситуација о којој је ријеч огледала се у чињеници да се спољнополитичка позиција Русије до краја 1806. погоршала. Послије побједи Француске над Прусском, Русија је у новембру 1806. морала објавити рат Француској. Како је и сукоб са Турском био неизбјежан, Русија се на почетку 1807. нашла у рату са двије велике силе. Зато, оно што план о стварању славно-српског царства Петра I чини различитим од претходних пројеката о преуређењу Балкана је су значајно измијењени услови, посебно у погледу спољнополитичких односа Русије и Турске. Таква ситуација је чинила битно другачијим прилике за његову реализацију јер су се сви ранији пројекти базирали на пријатељским односима два царства.

План Петра I имао је два дијела: политички и војни. Руску владу је почетком маја 1807. године црногорски архимандрит Симеон Ивковић, по овлашћењу Петра I, упознао о детаљима плана о стварању славно-српске државе. Према подацима распрострањеним у црногорској историографији, пројекат о којем је ријеч, у писаној форми, није био претходно сачињен у Црној Гори. То значи да верзију коју је предао архимандрит Ивковић није написао лично Петар I. С обзиром на датираност плана и потпис Симеона Ивковића на њему, претпоставља се да је документ у цјелини написао црногорски архимандрит Ивковић⁹⁵.

Међутим, иако није писан његовом руком, Петар I је свакако идејни творац плана о стварању славно-српског царства. Та околност је овом документу давала неопходну политичку тежину, јер је сасвим извјесно да послати пројекат представници руске владе не би примили са потребном пажњом да његов подносилац није био овлашћени представник црногорског владике. Суштину „жеља митрополита и народа“ о стварању славно-српског царства, Ивковић је изложио у укупно 8 тачака. У првој је стајало да: по свргавању заједничког непријатеља требају бити сједињене провинције: 1) Црногорска којој су додата три албан-

⁹⁵ Овај пројекат је настао у вријеме руско-турског рата, када се црногорско-бокешка војска, удружена са руском пјешадијом, припремала за удар на утврђена турска мјеста у Херцеговини. Као и онај из 1805. и овај пројекат се наслањао на балканске планове Адама Чарторијског. Но реализацији пројекта из 1905. као и овога из 1907. није се покушало да приступи све до 1913. Видјети: *Црногорски законици 1711-1916, Правни извори и политички акти од значаја за историју државности Црне Горе*, Књига I, 33-41. *Сборник руског историческог общества*, т.88. С. Петербург 1893, 42-43; И.С. Достаян, *Планы основания славяносербского государства с помощью России в начале XIX в.* Москва 1972, 98-107.

ска града Подгорица, Спуж и Жабљак 2) Бока-Которска, 3) Херцеговина 4) Дуброник и 5) Далмација. За пријестоницу овога царства и мјесто „предсједника и вицепредсједника“ предлаган је Дубровник.⁹⁶

Војни дио пројекта представљао је владичин план о дјеловању црногорско-бокешке и руске војске у Херцеговини, уз ослонац на херцеговачке устанике и брдска племена, ради ослобођења Никшића, Подгорице, Спужа, Жабљака, Дубровника. Требало је да се заузме цијела Херцеговина.

У случају да се у војна дејства укључи скадарски паша, било је предвиђено да му се одупру и да га одбију становници Црмничке, Ријечке и Љешанске нахије. Војне јединице ових нахије, као и из комуни-таде Паштровића, и комуна: Брајића, Маина и Побора, требало је да учествују у заштити црногорске границе од Албанаца.

План Петра I о походу у Херцеговину подразумијевао је и ангажовање ставновништва из приморских општина. Житељи Новске комуни-таде требало је да чувају од Француза своје границе према Дубровнику. План је предвиђао да становници Рисна и Грбља, који су се налазили уз херцеговачку границу наступе према Грахову „како би са свих страна непријатеља довели у забуну“.⁹⁷

План о походу у Херцеговини, иако је настао у вријеме замаху Првог српског устанка, није изричито предвиђао операције с циљем спајања са Карађорђевићевим устаницима. Тек у даљој перспективи упад у Херцеговину у случају успјешних војних операција могао је довести до повезивња са војним операцијама устаника.

Као што је став Русије према Источном питању на почетку XIX вијека утицао на домете ослободилачких планова словенских народа на Балкану, тако је и њена промијењена позиција определили крајње домете у погледу остваривања циљева који су овим пројектима били зацртани. Њихову коначну судбину одредили су стратешки и тактички задаци спољнополитичког дјеловања царске владе. Како су са промијењеним међународним околностима и они били промијењени, до-

⁹⁶ У члану 4 Пројекта је стајало: „За управљање овим царством највишом влашћу одредити намјесника или президента неког од рођених Руса“. У наредном 5 члану је писало: „, Поврх свега, моја жеља и жеља народа састоји се у томе да за вице-президента и другог намјесника који влада - буде именован црногорски митрополит, који ужива народно повјерење, уважавање и љубав и, по примјеру митрополита карловачког , у Мађарској, да буде украшен титулом савјетника и књаза руског“. *Црногорски законици 1711-1916, Правни извори и политички акти од значаја за историју државности Црне Горе*, Књига I, 52; *Первое серпское востание 1804-1813.гг.и Россия, 1*, Москва 1980, 356-357.

⁹⁷ План Петра I о дјеловању црногорско-бокешке и руске војске у Херцеговини: *Црногорски законици 1711-1916, Правни извори и политички акти од значаја за историју државности Црне Горе*, Књига I, 398, 399.

гађаји који су слиједили, посебно почетак руско-турског рата 1806, захтијевали су другачији однос према ослободилачким покретима словенских народа на Балкану. Тражило се њихово заустављање, а не подстицање. У новонасталим околностима и план Петра I о стварању славно-српског царства, будући да се ослањао на руску подршку, престао је да буде основ заједничког дјеловања црногорско бокешке и руске војске и остваривања пројектованих политичких и војних циљева.

V

Институционалну надградњу до тада остварених облика заједништва у остварењу национално-ослободилачких циљева Црногораца и Бокеља, представљали су догађају из 1813. Тада се десио нови покушаја да се уједињење Црне Горе и Боке претвори у историјску реалност.

Наиме, послије пораза који је француска војска доживјела у Русији 1812, формирања шесте антинаполеоновске коалиције, за шта је пресудан био састанак у Рајхенбаху,⁹⁸ почиње израженије слабљење француског утицаја у Европи. На то су утицале одлуке сила учесница овог споразума: Аустрије, Русије и Пруске (чл. 2). Њиме су Аустрији враћене „илирске провинције“, односно суверенитет над територијама Далмације и Боке Которске.

Но, како споразум у Рајенбаху није одагнао страхове Аустрије у позитиван исход борбе против ослабљених Наполеонових снага, посебно послије пораза које су оне нанијеле савезничкој коалицији, на иницијативу Русије у Теплицу⁹⁹ је потписан савезни уговор, који је имао пресудан значај за доношење одлучујућег удара четворне коалиције (Русије, Велике Британије, Пруске и Аустрије) Наполеоновим снагама, посебно у пресудној „бици народа“ под Лајпцигом.¹⁰⁰ Но, са друге стране, овај споразум је додатно потврдио одредбе споразума у Рајхенбаху о предаји Боке Которске Аустрији.

Ако се сад вратимо на ујединитељске процесе послије пада Млетачке републике 1798, или на вријеме 1806-1807, можемо запазити да су они у сваком наредном покушају имали израженији политички ин-

⁹⁸ Састанак у Рахенбаху одржан је 15/27.VI 1813. На њему је: „Русију представљао Неселроде, Пруску Граденберг, а Аустрију Стадион“. *Ujedinjenje Crne Gore i Boke*, Zbornik dokumenata, VII.

⁹⁹ Споразум у Теплицу, закључен је 9. IX 1813. Видјети: А. Дебидур: *Дипломатска историја Европе, Од отварања Бечког конгреса до закључења Берлинског (1814-1878)*, Београд 1933, 4-5.

¹⁰⁰ Послије пораза у бици код Лајпцига (1813), француска војска је била приморана на повлачење, а савезничке армије су у марту наредне 1814. године ушле у Париз. Nikola Safanov, *Ratovi na Jadranu 1797-1815*, 10.

тензитет и показивали већи помак у конкретизацији могућих форми уједињења. При томе имамо у виду не само виши степен испољених историјских тежњи, већ и конкретније дефинисане институционалне оквири који су били пројектовани за њихово остварење.

Тако се десило и после стварања Шесте коалиције против Наполеона и прихватања препорука британске владе црногорско-бокељским снагама за заједничко дјеловање против француских трупа у Боки Которској. У име Црне Горе преговоре је водио изасланик Петра I Саво Пламенац, док је британску страну заступао опуномоћени представник британске поморске ескадре, пуковник Денез.¹⁰¹ Британски предлог био је дио националноослободилачких тежњи Црне Горе, која је, иако просторно мала, економски слаба, са основним елементима државности у фактичком, али не и у смислу међународног права, без чврсте државне организације, са малим бројем писмених људи, успијевала да снагом својих националноослободилачких идеја и резултата отпора, зрачи привлачном ујединитељском енергијом и на Боку. Ово утолико прије што је становништво тог подручја, о чему смо већ говорили, било многоструко повезано са Црном Гором: историјом, традицијом, културом, религијом, етничким, економским, политичким, социјалним и другим везама. У оквиру оваквих општих политичких оквира, могао је и настати претходно спомињани план владике Петра о стварању славено-српске државе¹⁰²

Исте друштвене околности су утицале на „национални задатак“ да са истеком француске управе Боку поново заузму Црногорци, у сарадњи са Бокељима. Мада је ово заузимање трајало свега четири мјесе-

¹⁰¹ Видјети: Војислав Бољевић Вулековић, *Дипломатска дјелатност Саве Пламенца у вези уједињења Црне Горе и Боке Которске: уједињење Црне Горе и Боке Которске 1813-1814. године, зборник радова са научног скупа одржаног у Котору 10-12. новембра 1988*, Титоград 1991, 139-151.

¹⁰² Већ смо казали да је Петар I аутор два државна пројекта, једног из 1805. *Плана о реорганизацији централних органа власти*, који су прагматски *Правила о унутрашњој организацији Правитељства са предрачуном трошкова за његово издржавање и Плана о стварању славено-српског царства*. И један и други су се уклапали у планове Адама Чаторијског о преуређењу Балкана. Оно што владичин пројекат из 1907. чини различитим у односу на онај из 1805. а тиме и од замисли Чаторијског, било је да је настао у вријеме измијењених односа Русије и Турске. Док су се сви ранији пројекти базирали на пријатељству два царства и очувању територијалног интегритета Турске, пред експанзијом Наполеона, пројекат Петра I *О стварању славено-српског царства* је настао у тренутку када су Русија и Османско царство били у ратном сукобу. Тада је црногорско-бокељска војска, удружена са трупама руске поморске пјешадије из састава Сењавинове флоте, обављала припреме за упад у Херцеговину. Видјети: Радослав Распоповић, *План Петра I о дјеловању црногорско бокешке и руске војске у Херцеговини и план о стварању славено-српске државе под покровитељством Русије*, 165-180.

ца, за разлику од претходног, оно је било далеко утемељеније, како са становишта ујединитељских резултата који су се жељели постићи, тако и институционалних оквира оствареног уједињења. Све је било много обухватније и потпуније ријешено.

Црногорци су заузели Боку у септембру 1813. То је био покушај да се спријечи успостављање друге аустријске управе Боком, што је реално било мало вјероватно с обзиром на договор и споразум из Рајхебаха и Теплица. Томе треба додати и чињеницу да је Аустрија, као чланица антинаполеоновске коалиције, објављујући рат Француској 19. августа 1813. дала значајан допринос њеном поразу.

Бока је ослобођена од Француза у другој половини 1813, преваходно ангажовањем црногорско-бокелске војске. Њихови заједнички ратни успјеси почивали су на дотадашњој традицији заједничког ратовања, а не на основама утврђеног војног плана или претходног ратног споразума. Ипак, постигнути успјеси у рату, као и порази француске војске на главним европским фронтovima отворили су могућност за потпуније дефинисање односа између Црногораца и Бокела, а тиме и на другачији политички став према споразумима из Рајхебаха и Теплица. На скупштини одржаној у Доброти 29. октобра / 10. новембра 1813. донијет је документ о прокламовању уједињења Црне Горе и Боке.¹⁰³

Одлуку о уједињењу су потписали Петар I и гувернадур Вуко Радоњић, „за сву Црну Гору и Брда“, као и 17 бокешких првака: „У име Приморја Алвиз конте Висковић, капетан Теодор конте Ивелић, капетан Василије Ђурасовић, Теодор Ивелић за општину паштровску, Андија Трипковић капетан, поп Ђуро Лазаревић у име општине Грбаљ и три општине: Побори, Маине и Брајићи, поп Иво Радовић у име општине Луштица, поп Филип Костић у име општине Кртоле, Андрија Трипковић за општину Столив, поп Ђуро Лазаревић замољен од главара Шкаљара Трипа Перовића који умјесто потписа ставља крст, Мирослав конте Зановић за грд Будву, Стеван Лазаревић за општину Муљанску¹⁰⁴

Одлуком скупштине од 1/13. новембра 1813. формирано је Покрајинско вијеће Црне Горе и Боке. Декретом о раду Покрајинског вијећа, уједињене покрајине су стављене под заштиту трију савезних држава: Русије, Аустрије и Велике Британије. У истом акту је стајало да ће се, ако Црна Гора или Бока у случају да их политичке околности на то приморају, ставити под заштиту „било које од поменутих влада, и обадвије слиједити исту судбину...“¹⁰⁵

¹⁰³ Јован Бојовић, *Уједињење Црне Горе и Боке Которске 1813. године (поводом 170. годишњице)*, Историјски записи, бр. 3-4, Титоград 1983, 172.

¹⁰⁴ Исто, 73.

¹⁰⁵ Након доношења одлуке о уједињењу Црне Горе и Боке Которске, на скупштини одр-

Одлука није подразумијевала пуну независност уједињених покрајина Црне Горе и Боке. То је остављено као могућност, у случају: „ако би држава која би њима владала била присиљена због ратних прилика да их напусти“. Тек тада, ове покрајине и њихови главари су могли захтијевати да остану независни, исто онако како су се слободно и добровољно „ставиле под њихову заштиту“. Уједињење двије јужнословенске покрајине подразумијевало је, дакле, постојање силе заштитнице, а тек ако то у пракси не буде остварено оне би, уједињене, постале независне. Иако је била искључена даља француска власт, а уједињење двије сусједне покрајине подразумијевало покровитељство једне или више великих сила, акт о уједињењу предвиђао је висок степен аутономије новостворене „државне заједнице“.

Одлуке Покрајинског вијећа говоре да су, без обзира на остварене ослободилачке успјехе, њихови доносиоци испољавали висок степен уважавања политичке реалности, која се огледала у предлагању полусувереног статуса, ентитета створеног уједињењем, као првог корака ка пуној независности Црне Горе и Боке. А да стављање под „моћну заштиту суверених држава“, или државе „која би њима владала“ није значила и пуну потчињеност њима, говори садржај Правилника о раду Покрајинског савјета уједињених провинција.¹⁰⁶ Њега је донијело Покрајинско вијеће Црне Горе и Боке Которске на скупштини одржаној 1/13. новембра, сагласно Уговору о уједињењу од 29. октобра 1813.¹⁰⁷ Чланом један било је одређено да Покрајински савјет двије провинције, Црне Горе и Боке Которске, чини 41 лице, тј. предсједник, потпредсједник, 30 делегата из општина Боке Которске, као и 9 делегата из Црне Горе. Основана је и Централна комисија,¹⁰⁸ са функцијом привремене владе, надлежна за одлуке о финансијама, судству, полицији, расподје-

---

жаној 1. новембра 1813. донесена је одлука о образовању вијећа од 41 члана. Вијеће је имало једног предсједника, потпредсједника, 30 делегата из приморија и 9 из Црне Горе. Предсједник Вијећа био је Петар I. Образована је Централна комисија, која је имала функцију владе, а осим предсједника имала је 9 потпредсједника приморских општина и 9 представника из Црне Горе. Петар I и је био предсједник владе, а секретар Фрањо Лепопили. Исто.

¹⁰⁶ *Црногорски законици 1711-1916, Правни извори и политички акти од значаја за историју државности Црне Горе*, Књига I, 61-68.

¹⁰⁷ *Уједињење Црне Горе и Боке 1813-1814*, 63.

¹⁰⁸ Према чл. 4 *Правилника о раду покрајинског савјета уједињених провинција* од 1/13. новембра 1813. „Предсједник централне комисије владе двије провинције која ће доносити одлуке о финансијама, судству, полицији, о расподјели финансија и о свим другим пословима“. У наредном члану је речено да ће: „Поменута комисија издавати наређења органима јавног реда и сви становници провинција ће морати да поштују одлуке и наредбе исте...“. *Црногорски законици 1711-1916, Правни извори и политички акти од значаја за историју државности Црне Горе*, Књига I, 65.

ли функција и свим другим управним пословима“. Одлуке Централне комисије становништво је морало да поштује. У противном, могло је бити подвргнуто кажњавању.

Јурисдикција црногорског митрополита као врховног свјетовног и духовног господара Црне Горе проширена је и на Боку. Његова водећа улога у ујединитељском процесу била је изражена и у његовој новој титули „предсједника вијећа Централне комисије привремене владе.“¹⁰⁹

Питање духовне припадности различитим конфесијама, православној и католичкој, биће извор нејединства и неспоразума међу члановима Централне комисије, али и међу становништвом Боке. Већ на првој скупштини у Доброти постављено је питање: под чијим покровитељством ће бити новостворена држава: Русије или Аустрије. Питање је добијало на значају што је вријеме више пролазило и било је један од разлога неуспјеха прокламованог уједињења. За то вријеме један број чланова вијећа и Привремене владе тајно је радио да Бока припадне Аустрији. Друга русофилска струја, са Петром I на челу, покушавала је да обезбиједи покровитељство Русије, шаљући у Петроград своје еми-саре.¹¹⁰

Питање будућности Боке ријешено је 1814. године. Аустрија је, подржана од аустрофила из Боке, обеснажила одлуке из Доброте и поново окупира Боку. Уговор о предаји Боке Которске аустријским трупама потписан је у Прчању 22. јуна 1914. Руски цар се одазвао позиву канцелара Метерниха да утиче на Петра I да повуче војску из Боке Которске. Надање да ће то питање бити предмет пажње Бечког конгреса показала су се нереалним. Тако је у другој половини 1814. Аустрија ушла у Боку и тамо остала наредних 100 година.

VI

Иако су били само дио глобалних историјских процеса, поменути догађаји на релацији Бока Которска, Црна Гора, шире залеђе, показују да за разумијевање цјелине збивања на источној обали Јадрана, од мира у Кампоформију до Бечког конгреса, посебно важну карику представљају дешавања на „локалном нивоу“. Стављањем акцента на односе Боке и Црне Горе, жељели смо да истакнемо њихов значај за цјелину односа на источној обали Јадрана. Сем тога, прилике које су на овом простору владале, током наведеног периода, додатно су чиниле сложене промјене геополитичког карактера, као и снажно присуство „вој-

¹⁰⁹ Исто.

¹¹⁰ Видјети: проф др Радоман Јовановић, *Наде у Русију и уједињење Црне горе и Боке Которске*, у: Уједињење Црне Горе и Боке Которске 1813-1814, Титоград 1991, 59-63.

ног фактора“ који се некада манифестовао кроз ратне сукобе, а некада кроз војну сарадњу и истовјетне циљеве националног ослобођења.

Али и та нова стања остављала су свој, веома снажан, историјски печат и уносила новине у друштвене односе становништва, на обали или у залеђу, утичући на видове суживота народа, његов друштвени статус, социјалне односе и и одржавање традиције заједништва. Ипак, бурна друштвена збиља, која се десила од мира у Кампоформију до Бечког когреса, говори да описане политичке промјене нијесу могле сасвим да потру културно-исторујско наслеђе источне обале Јадрана, већ су, штавише, утицале да се збивања на том регионалном подручје Јадрана још снажније инкорпорирају у историју Медитерана. При томе су основе јадранског заједништва претрајале и опстале, упркос томе што су долазеће промјене често потенцирале разлике и сукобе: политичког, етичког, вјерског, или другог карактера.

Ма колико да је било важно њихово историјско дешавање, суштина је да ови историјски процеси, својим дјеловањем ипак нису поништили друштвене предуслове за могућу „нивелацију бројних нових различитости“, на образовном, просвјетно-културном, политичком плану. Да се у томе успијевало показивао је континуитет „враћања“ ранијим облицима суживота, и благонаклон однос „пучанства“ према стваралаштву, споменицима сакралног или свјетовног карактера, умјетничким дјелима или монументалним грађевинама, без обзира на цивилизације којима су припадали, а који данас чини важне слојеве културног наслеђа Боке.

У истом смислу, бурна политичка збивања, промјене геополитичких односа, промјене у припадности рзличитим државним ентитетима, као и присутна културна доминација вриједности западне цивилизације у Боки, нису укинули простор за вриједносне садржаје других култура, прије свега православног, словенског народа. Штавише, испреплетаност елемената културно-историјске традиције, у условима присутних етничких или вјерских разноликости, или политичких нестабилности и војних сукоба, била су у функцији превазилаженја новостворених противуречности. Она је подразумијевала висок степен толеранције и поред крупних промјене које су са новим облицима друштвеног живота долазиле. Сем тога, словенски живаљ уз неопходан степен толеранције према католичкој конфесији и вриједностима западноевропске цивилизације, у тим процесима је учествовао његујући потребу одбране властитих идентитетских садржаја, посебно од унијатских акција не само на простору Боке Которске већ и највећег дијела приобалног подручја источне обале Јадрана.

Идући редом, најприје од петовјековне владавине Млетачке републике источном обалом Јадрана, као главног државног оквира у коме

је грађен концепт јадранског заједништва, до држава наследица на источној обали, које су припадале истом цивилизацијском кругу као и Млетачка Република, одржавани су преовлађујући, у основним сегментима слични модели културног утицаја. Заједничко им је да суштински нијесу измијенили карактер успостављених односа „доминације и заједништва“, већ и даље задржавали исту полазну премису о историјско-културном јединству или коегзистенцији на простору јадранског басена.

Концепт јадранског јединства може се дакле посматрати с аспекта културно-историјског наслеђа, али и кроз познавања других сегментата друштвеног живота: политичких, привредних, етничких... уз неизбјежно присутан фактор мора. Они показују да су на стварање јадранског јединства, у било ком виду, утицале: како дневне егзистенцијалне потребе тако и политички или привредни и трговачки разлози, који су подразумевали неопходност да у свим ситуацијама: редовним или ванредним и даље „редовно одвија“ друштвени живот становништва. Живот поред мора је то олакшавао у разним областима, посебно привредној: бродоградњи, поморству, трговини, поморском саобраћају..., образовној, или професионалној, које су се, због неразвијености урбаних средишта, или комуникацијских веза, на копну одвијале на нижем нивоу. Зато су активности на мору или уз море или у односима у вези с морем, најчешће имале предност. Море је било географски темељ јадранског заједништва, битан основ међусобног односа становништва, барем када су у питању подручја уз његову обалу.

Бечки конгрес ће на овом простору успоставити нови период мира и створити услове да становништво које га је насељавало, без обзира на промјену носилаца суверене власти, успостави облике привредне, економске, социјалне и културне сарадње. Источна обала Јадрана је, дакле, после 1815. поново на дужи период добила државно-политички оквир, који је могао да синтетизује мање или више изражене елементе пријашњег прожимања, некад на симболичан а некад на стваран начин. То заправо показује да су без прекида, због присутних разлика, посебно у периоду историје који је био предмет наше пажње: море, људи, простор... источне обале Јадрана, и на локалном и глобалном нивоу, стварали или обнављали, мање или више погубљене, заједничке вриједности: европске, медитеранске, јадранске..., без обзира ко су били носиоци власти на њеним обалама.

А све се то дешавало на почетку новог доба, када је „свијет престао да се окреће“ око Медитерана, када је „престао да живи за њега и по његовом ритму“.¹¹¹

¹¹¹ Fernan Braudel, *Mediteran i mediteranski svijet u doba Filipa II, Tom I*, 14.

Radoslav RASPOPOVIĆ

THE EAST ADRIATIC COAST FROM THE TREATY OF CAMPO
FORMIO TO THE CONGRESS OF VIENNA

Summary

After the French Revolution in 1789, Europe entered a period filled with turbulent political events. They engulfed the East Adriatic coast affecting the change in the state entities which controlled, after the fall of the Republic of Venice.

Napoleon's conquest especially caused international intrigues, of vast proportions. These events also affected the entire area of the East coast, including the Bay of Kotor, along with the hinterland areas, such as Montenegro. The various political and military events which happened from the Treaty of Campo Formio to the Congress of Vienna, no matter how much they changed the previous way of life on the East Adriatic coast, did not undermine the effects of the five-century-long rule of the Republic of Venice in terms of significant elements of cohabitation, especially in the field of the coexistence among ethnic and confessional groups, people from different civilizations. Even though the previous state framework as the precondition for the concept of Adriatic unity had disappeared, the successor states, since they belonged to the same civilization background, maintained the basic elements of previous political and social relations at similar social and economic bases, especially at the local level, due to the influence of the area, and especially the sea. So, after all the changes, the character of the relations which implied a dominant model of cultural unity or coexistence among the people which included different ethnicities and confessions, albeit modified by the numerous events, essentially remained at a similar level.